21. Yüzyılda Ağ Toplumunun Bir Aktörü Olarak Mimarlar®

H. Özge Tümer Yıldız, Neslihan Dostoğlu

Vitruvius'un yaptığı "tüm süreçlere hakim olan çok yönlü mimar" kavramı, günümüzde "bu süreçlerin farklı uzmanlıklar tarafından yürütüldüğü ancak mimarın her yöne hakim olduğu" bir pozisyona evrildi. Bu işbirliği, enformasyon devriminin de etkisiyle zaman / mekân sınırlaması olmadan birbiriyle ilişkilenebilmeyle mümkün kılındı. "Ağ toplumu" olarak nitelenen bu durumu ele alan yazar, mimarların bu süreçteki konumunu tartışarak süreci bir "film üretimine" benzetiyor ve çok aktörlü üretimlerin ilişkiselliklerine dikkat çekiyor.

Mimarlık ve tasarım alanındaki değişimler, toplumda meydana gelen dönüşümlerle yakından ilişkilidir. Düşüncede, kavramlarda, kültürel, toplumsal, ekonomik ve politik değerlerde yaşanan değişimler toplumsal dönüşümleri tetikleyen başlıca faktörlerdir. İnsanlık tarihi için toplumsal değişmeyi oluşturan üç büyük devrimden söz edilebilir. Alvin Toffler'in "üç dalga" olarak tanımladığı devrimlerden ilki şehir devrimini de beraberinde getiren tarım devrimi, ikincisi ise kitleselliğin ön plana çıktığı sanayi devrimidir. Üretim-tüketim ilişkilerinde, ekonomide ve aile yapısında değişikliklere yol açan bu devrimlerden sonra günümüz toplumunu yoğun biçimde etkileyen enformasyon devrimi de üçüncü dalga olarak tanımlanmaktadır.[1]

Krishan Kumar, enformasyon devriminin tanımladığı sanayi sonrası toplumuna geçerken yaşanan dönüşümle ortaya çıkan topluma ilişkin üç temel kuramdan bahsetmektedir.[2] Bunlar, üretim ilişkilerini merkeze alan post-fordist toplum yaklaşımı; kültürel, politik ve ekonomik değişimler üzerinde duran postmodern toplum yaklaşımı ve toplumdaki enformatik değişimin farklı yönlerini ortaya koyan enformasyon toplumu yaklaşımıdır.

Bu yaklaşımlardan enformasyon toplumunu öne çıkaran ve 20. yüzyılın sonunda önem kazanan "ağ toplumu" kuramı, ağların yayılması, dijital enformasyon ve iletişim teknolojilerinden kaynaklanan sosyal, politik, ekonomik ve kültürel değişimle ilişkili birçok farklı noktayı tanımlamaktadır. Ağ toplumu kuramı denilince akla gelen ilk isim olan Manuel Castells, enformasyon çağında baskın olan işlevlerin ve süreçlerin giderek ağlar etrafında örgütlendiğini, toplumun bütün alanlarında ve temel yapılarındaki süreçlerin organizasyonunda, hiyerarşilerden ağlara doğru bir kaymanın yaşandığını belirtmektedir. Tarih boyunca kültürlerin, insanların üretimleri, iktidar ilişkileri ve deneyimleriyle belirlendiğini ve değişen koşullar altında mekânın ve zamanın paylaşılmasıyla üretildiğini ifade eden Castells, bu ilişkilerde yaşanan dönüşümün yeni bir kültürün doğmasına yol açtığını vurgulamaktadır. Ağların giderek baskın bir sosyal örgütlenme biçimi haline geldiği ağ toplumunun en belirgin özellikleri zaman ve mekân kavramlarında ortaya çıkmaktadır. Castells zamanın teknoloji tarafından ortadan kaldırıldığını ve sanayi çağının zamanı saatle ölçen mantığını aştığını belirtmekte (zamansız zaman), mekânın da coğrafi sınırlardan ve uzaklıklardan arındırılarak teknolojik imkânlarla aşıldığını (akışlar uzamı) ifade etmektedir. Böylece ortaya çıkan yeni zaman-mekân algısının toplumsal ilişkileri bedensizleştirdiğini ve gerçek sanallık kültürünün başladığını vurgulamaktadır.[3]

21. yüzyıla geçişte yaşanan değişimler toplumların önemli yapılanmalarının ve işlevlerinin artan bir şekilde ağlarla örgütlendiğini göstermektedir. Dijital enformasyon ve iletişim teknolojilerinden kaynaklanan sosyal, politik, ekonomik ve kültürel değişimle ilişkili birçok farklı noktayı temsil eden ağ toplumunun oluşumuyla birlikte, bu alanlarla yoğun ilişki içinde bulunan bir disiplin olarak mimarlık da yeni koşullara kısa süre içerisinde uyum sağlamıştır. Bu uyum sürecinde tasarım-temsil araçlarında, tasarım-üretim süreçlerinde ve tasarımcıda yaşanan değişimler olmak üzere farklı boyutlar bulunmaktadır. Bu yazıda tasarımcıda yaşanan değişimler üzerinde durulmaktadır.

® Bu makale, H. Özge Tümer Yıldız tarafından Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu danışmanlığında tamamlanan "Anlam Kavramını 21. Yüzyıl Mimarlığı Üzerinden Okumaya Yönelik Bir Yaklaşım" adlı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

MİMARIN TARİH BOYUNCA GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİM

Çevreyle, kültürle, sosyal ve ideolojik yapıyla, teknoloji ve teknik detaylar ile iç içe yaşayan mimar, bu bileşenleri etkilerken aynı zamanda onlardan etkilenmektedir. Bu nedenle, dönemin mimar profilini toplumsal ve sosyal yapıda meydana gelen değişimlerin belirlediği kolaylıkla söylenebilir.

Tarihsel sürece bakıldığında, mimarlık açısından önemli kırılma noktalarının aslında mimar profilinde de bazı farklılıklara yol açtığı görülmekle birlikte, Vitruvius'un *Mimarlık Üzerine On Kitap* (*De Architectura Libri Decem*, M.Ö. 25) adlı eserinde ortaya koyduğu gibi mimarın çok yönlü olması her dönemde önemli bir özellik olmuştur.[4] Vitruvius'un tanımladığı eğitimli ve çok yönlü mimar anlayışı günümüze kadar ulaşmaktadır. Rönesans'a kadar, inşa faaliyetinin Antik Çağ ve Orta Çağ'da zanaatkarlar -çoğunlukla da taş ustaları ve marangozlar- tarafından yapıldığı görülmektedir.[5] Mimari çizim ve ölçek kavramlarının gelişmediği Rönesans öncesi dönem-

H. Özge Tümer Yıldız
Arş. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Neslihan Dostoğlu
Prof. Dr., İKÜ Mimarlık Bölümü





Kaynak: farshidmoussavi.com

1. Yokohama Uluslararası Liman Projesi, Foreign Office Architects, Japonya, 1995-2000. Yakındaki parkın devamında yer alan açık bir kamusal mekân olarak tasarlanan Yokohama Uluslararası Liman projesi, sirkülasyon diyagramına bağlı olarak farklı kotlar ve iç-dış arasında hareketin sürekliliğini sağlayacak şekilde bir topoloji oluşturmuştur.

de, inşa eyleminden önce tasarıma dair bir düşünce oluşmayıp inşa teknikleriyle ilgili mevcut bilgi daha önceki dönemlerden aktarılmaktadır.[6]

Mimarlığın ve diğer sanatların birbirinden kopmaya başladığı Rönesans'la birlikte ise, bilginin temsil nesnesinden ayrılmaya başladığı,[7] böylece mimarlıkta inşa etmeden önce tasarıma dair düşünmenin ön plana çıktığı görülmektedir. Tasarım sürecinde yaşanan bu değişimle, tasarım ve üretim süreçlerinin ayrışmaya başladığı ve profesyonel olarak mimarlık mesleğinin de böylece ortaya çıktığı söylenebilir. Kendisinde birden fazla figürü toplayan ideal insana yönelik Rönesans düşüncesi, aslında Vitruvius'un olması gerektiğine inandığı mimar figürü ile örtüşmektedir. Örneğin, Leonardo da Vinci bir Rönesans figürü olarak ressam, heykeltıraş, mimar, müzisyen, matematikçi, mühendis, mucit, anatomi uzmanı, jeolog, kartograf, botanikçi ve yazar gibi birçok sıfatı kendinde toplayarak bu çok yönlülüğün en önemli simgesi haline gelmiştir.

Profesyonel anlamda mimarlık mesleğinin ortaya çıkışında Rönesans bir kırılma noktası olmasına rağmen, meslek alanında tam uzmanlaşmanın endüstri devrimiyle birlikte yaşandığı görülmektedir. Bu döneme kadar çoğunlukla önemli kamusal yapılar veya üst gelir grubuna ait binalar mimarlar tarafından, geri kalan inşa faaliyeti ise zanaatkarlar tarafından yürütülmüş; endüstri devrimiyle birlikte gelişen yeni teknolojiler bilgi ile temsil ayrımının iyice keskinleşmesine, endüstriye dayalı yapım süreçlerinin döneme hakim olmasıyla birlikte zanaata dayalı mimarlık üretiminin yok olarak zanaatkarın yerini tamamen mimarın almasına yol açmıştır.[8] Gelişen farklı uzmanlık alanları o döneme kadar net bir şekilde ortaya çıkamayan mimar - mühendis ayrımını da gündeme getirmiştir.

19. yüzyılın sonlarına doğru kendini göstermeye başlayan modernist akım, yaşanılan çevreden başlayarak insan hayatını yeniden biçimlendirip kurmaya yönelik tavrı ve buna bağlı olarak sosyal problemlere çözüm arama anlayışıyla, mimara da mesleki alandan daha çok sorumluluk yüklemiştir. 20. yüzyılın en önemli figürlerinden biri olan Le Corbusier, mimari ve kentsel tasarım projeleri, resimleri, duvar halıları, heykelleri, kitapları, mobilya prototipi ve modelleri ile Vitruvius'tan gelen çok yönlü mimar anlayışını sürdürmektedir. Bu çok yönlülüğün, binanın tasarımıyla birlikte içinde kullanılacak mobilyaların, halıların, objelerin tasarımına kadar yapının her alanına hakim olma anlayışına yol açtığı da söylenebilir.

20. yüzyılda çok yoğun biçimde yaşanan teknolojik gelişmeler, özellikle enformasyon devrimi ile hayatımıza giren bilgisayarlar ve otomasyon teknolojisi tasarım alanında önemli değişikliklere yol açmış, tasarlama-üretme faaliyetine yönelik bütünsel bir dönüşüme zemin hazırlamıştır. 20. yüzyıldan itibaren kullanım nesnesi ile estetik nesnenin giderek yaygınlaşan bir şekilde iç içe geçmesi, tasarım kavramına farklı boyutlar kazandırarak birbirleriyle ilişki içinde olan birçok farklı alana yayılmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında değişen üretim-tüketim ilişkileriyle birlikte tasarım kavramı da ürün ve hizmet bazında önemle aranan bir özellik haline gelmiştir. Tasarlama, üretim ve temsil ilişkileri ile tasarımcının daha önceki varoluşlarına ilişkin kabullerin sorgulanarak yeni yaklaşımların gelişmesine neden olan bu dönemde genelde tasarımcının, özelde ise mimarın belki de her zamankinden daha yoğun bir biçimde hakimiyet alanının ve öneminin arttığı söylenebilir.

21. YÜZYILDA MİMARLIK VE MİMARLARIN KONUMU

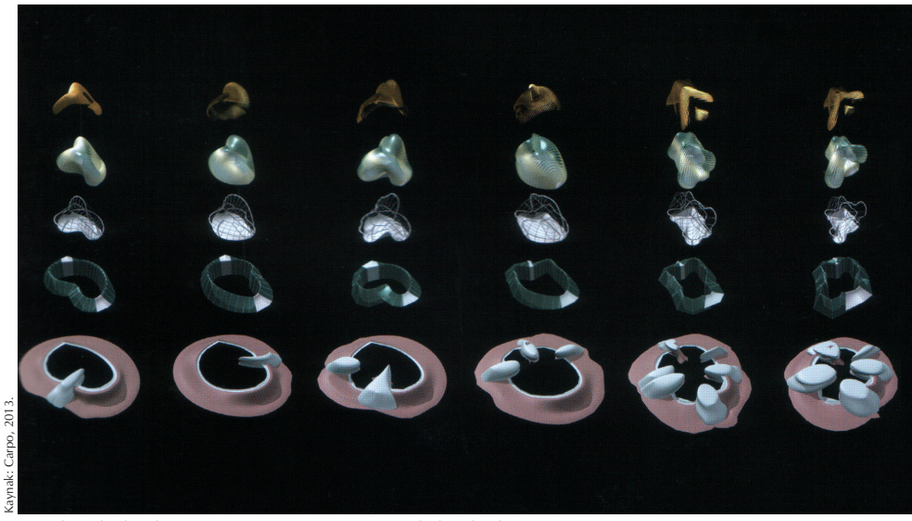
Enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve ağ toplumunun yükselişi üretilen her türlü bilginin ulusal ve uluslararası boyutta paylaşım şeklinin ve niteliğinin değişimine yol açmıştır. 21. yüzyıla girerken mimarlığın ve mimarların yaşadığı değişim, hem dünyada yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel, ideolojik

ve çevresel faktörlerin yansımalarıyla hem de özelde teknolojide yaşanan gelişmelerle birlikte iletişim-ulaşım olanaklarındaki değişimler ve dijital kültürün yayılmasıyla yakından ilişkilidir.

Günümüz mimarlığına ilişkin yapılan öncü-yenilikçi mimarlık (advanced architecture)[9], yeni dijital mimarlık (new digital architectures)[10], kuantum mimarlığı (quantum architecture)[11], ilişkisel mimarlık (relational architecture)[12] gibi farklı tanımlamalara bakıldığında, temel vurgu 20. yüzyılın ortalarından itibaren yaşanan paradigma değişiminin, mimarlığa benzer yansıma biçimleri olduğu üzerinedir. Buna göre 21. yüzyıl mimarlığı doğayla etkileşim içinde olan, ilişkisel, determinist olmayan, açık, bitmemiş ve önceden şekillendirilmemiş; kompozisyon yerine strateji, biçimsel bir estetik yerine ise süreçsel bir mantığa sahip; ağ içinden ya da üzerinden üretilen süreçleri kapsayan, dinamik geometrilerle ve organizasyonlarla ilişkili, öklidyen düzenlerden çok fraktal olarak farklılaşan düzenlere ve rijit olanlara kıyasla uyum sağlayabilen elastik topolojilere yakın, çeşitliliği artiküle eden, daha iletişimsel, zamanının kültürel işaretlerini ve ifadelerini (hibritleşme, aktarım, karışma, etkilenme gibi) destekleyen özelliklere sahip bir yapıdadır.[13] **(Resim 1)**

Günümüzde mimari tasarım ve üretim süreçlerine bakıldığında, dijital teknolojilerin kullanılmasıyla birlikte süreçlerin iç içe geçtiği; son ürüne odaklı yaklaşımın, sürecin bütün aşamalarının planlanmasına dönüştüğü görülmektedir. Öncelikle tasarım stratejisinin belirlenmesi, daha sonra kullanılacak yöntemin tasarlanması, tasarım sürecinin kendisinin bir tasarım nesnesi haline gelmesine sebep olmaktadır. Tasarım sisteminden türeyen alternatif sonuçlar ürünün bir nihai biçimden çok, ilişkiler ağı haline geldiğini göstermektedir. **(Resim 2)**

Genel olarak ağ toplumunda, özel olarak ise mimarlıkta yaşanan bu dönüşümler temelde algısal alışkanlıkları bozarak yeni algı ve görme biçimlerine yol açmaktadır. Bu durum hem tasarımcı hem de mekânı deneyimleyen açısından bir değişime işaret etmektedir. Günümüzde, mimarlara verilen en bilindik sıfat "starchitect"[14] tanımlamasıdır. Dünya mimarlığında idol haline gelmiş bu mimarların tasarımları çoğunlukla ikonik olmakla birlikte, arazide ya da bağlamın içinde göze çarpar niteliktedir.[15] Bununla birlikte, mimarın ün sahibi ya da ön planda olması yeni bir olgu değildir. Tarihsel sürece bakıldığında, mimarın ya da o niteliğe sahip olan kişilerin her zaman devlet ya da güç için, genellikle de üst mevkilerde çalıştığı görülmektedir.[16] Endüstri devrimi ve kapitalizmin yükselişi ile birlikte mimarın hizmet ettiği kitle artmış olmasına rağmen, önemli mimarların medyada yer alması, onların daha da ön planda olmasına neden olmuştur. Le Corbusier, F. L. Wright, E. Saarinen, L. Mies van der Rohe, daha sonraki kuşaktan da P. Johnson, R. Koolhaas, Z. Hadid ve D. Libeskind *Time* dergisinde yer almıştır. **(Resim 3)** Ayrıca ön planda olan ve reklamlarında kendi binalarını kullanan şirketlere tasarım yapmak tanınma açısından önemli bir ölçüt haline gelmiştir. GM ve IBM için yönetim merkezi binalarını tasarlayan Saarinen, Vitra için



Kaynak: Carpo, 2013.

2. Embriyolojik Evler, G. Lynn, 1997-2001. Parametrik değişkenler yardımıyla basit bir formdan farklılaşmalar oluşturularak çeşitlenen ve sayısız potansiyeller içeren üretimler ile ev kavramı yeniden ele alınmıştır.

yangın istasyonu tasarlayan Hadid, Prada için bir moda evi tasarlayan Koolhaas buna örnek olarak verilebilir.[17] Bununla birlikte, starchitect kavramı için belki de dönüm noktası Gehry'nin Bilbao'da tasarladığı Guggenheim Müzesi'dir. **(Resim 4)** Bu tasarımla birlikte Bilbao kentinin adı her yerde duyulmuş, kent bir marka haline gelmiştir. Öncesinde turistik bir yer olmayan Bilbao turist akınına uğramış, binanın kente ve yerel ekonomiye sağladığı katkılar ve artı değer "Bilbao etkisi" kavramı ile ifade edilmiştir. Sergilediği sanat eserlerinden çok daha büyük bir yankıyla kendisini sergileyen bina Gehry'nin de starchitect olarak anılmasına neden olmuştur.

20. yüzyılın sonuna doğru mimarın kazandığı ikinci önemli sıfat ise Frazer'in "elektronik zanaatkar" (electronic craftsman) tanımlamasıdır.[18] Bu tanımlama ile Frazer, 1990'lardan itibaren büyük bir yükselişe geçen dijital kültüre, onunla biçimlenen mimarlığa ve tasarım süreçlerine işaret etmektedir. Rönesans'la başlayan ve endüstri devrimi ile tam anlamıyla gerçekleşen temsil süreçlerinin mimari üründen ayrılmasıyla birlikte mimar-zanaatkar ayrımının ve zanaata dayalı üretimin kalmadığı görülmektedir. Dijital kültürle ortaya çıkan dijital süreklilik kavramıyla birlikte tasarım-üretim-montaj süreçlerine ilişkin yeni bir bütünleşmenin yaşandığı, mimarın üretim ve montaj sürecindeki rolünün zanaata dayalı bir anlayış içinde geliştiği söylenebilir. Kolarevic'in aktardığına göre, Gehry, dijital teknoloji kullanılarak tasarlama ve inşa etme eylemi arasındaki birçok aşamanın kaldırıl-



Kaynak: time.com

3. *Time* dergisi kapakları: Frank L. Wright 1938 yılında, Le Corbusier 1961 yılında, Daniel Libeskind ise 2005 yılında dergiye kapak olmuştur.



Kaynak: guggenheim.org

4. Guggenheim Bilbao Müzesi, F. Gehry, Bilbao, 1991-1997. Yapı tasarım-üretim süreçleri ve kente olan etkileriyle günümüz mimarlığı bağlamında önemli bir yere sahiptir. Gehry'nin mimari projeye ilişkin yaptığı eskizler üzerine üretilen birçok maket üç boyutlu mekanik ve optik tarayıcılardan geçirilerek CATIA programına aktarılmış, bundan sonraki mimari, mühendislik ve üretim aşamaları bu sayede çözümlenmiştir.

masıyla zanaata yaklaşan mimarın, eski baş inşaatçı imajına geri döndüğünü belirtmektedir. Böylece sanatçı ve zanaatkarın birleşmesi düşüncesine dayanan Bauhaus fikri de, Bauhaus okulunun kapanmasından yaklaşık 100 yıl sonra, 21. yüzyılın başında hayata geçmiş olmaktadır.[19]

20. yüzyılın sonunda gelişen dijital kültürle birlikte mimarın kazandığı bir diğer rol ise, tasarımcının kendi sayısal tasarım araç ve bileşenlerini ele alan bir araç geliştirici durumuna gelmesidir.[20] Kolarevic'in "sistemin editörü" olarak tanımladığı tasarımcılar, süreçleri ve mekanizmaları kontrol ederek onlarla etkileşime girmekte, ortaya çıkan formların seçimi de tasarımcının estetik ve plastik hassasiyeti ile belirlenmektedir.[21] Vidler ise, dijital kültürle birlikte asıl değişimi geçiren tasarımcının, günümüzde sadece bilgisayarın karşısında oturan ve alet kullanan bir konumda



Kaynak: simpsonswiki.com

5. Simpsonlar dizisinde Gehry ve Guggenheim Bilbao Müzesi (16. sezon 15. bölüm), diğerinde ise Koolhaas ve CCTV Genel Merkezi (CCTV Headquarters) (21. sezon 20. bölüm) yer almıştır.

olmadığını, dijitalleşerek bilgisayarın içinde bir imge haline geldiğini vurgulamaktadır.[22]

Bu bağlamda 21. yüzyılın mimar profiline bakıldığında, mimarların "starchitect" kavramıyla birlikte ekonomiye, kültüre dayalı, fakat mesleki olmayan dergilerde ve programlarda, hatta Simpsonlar gibi animasyon televizyon komedilerinde yer alarak gerçekten bir star özelliği taşımaya başladığı görülmüştür. **(Resim 5)** Dijital kültürle birlikte değişen araç ve temsil teknolojileriyle hem algılama biçimlerinin değiştiği hem de tasarım süreçlerinin farklılaşarak endüstri devrimi öncesi zanaatkar anlayışına değişik bir biçimde yaklaştıkları görülmektedir. Aynı zamanda, yaşanan ekonomik, sosyal, teknolojik gelişmelerle kentleri yeniden biçimlendirmenin yollarını arayan, mimarların iş dünyasından ve işbirlikçi düşünceden kopmamalarını söyleyen yaklaşımların oluşmaya başlaması da dikkat çekicidir.[23] Bu nedenle, mimari büroların yeni pazarlara açılmak ve projelerin ölçeğini büyütmek için iş dünyası ile yaptığı ortaklıkların ön plana çıktığı, Koolhaas'ın "Harvard Project on the City" projesinde olduğu gibi bireysellik yerine grup halinde yazılar ve projeler oluşturma dönemine girildiği söylenebilir. Bu yaklaşımlarda, gelişen ağ teknolojilerinin etkisinin büyük olduğu açıkça görülmektedir.

Günümüzde birçok mimari büro, dünyanın farklı yerlerinde ortaklarıyla birlikte şubelerini açmakta ve projelerini bu merkezlerden yönetmektedir. Rem Koolhaas'ın yönetiminde 1975 yılında kurulmuş olan OMA (Office for Metropolitan Architecture), 21. yüzyılın getirdiği anlayışa uygun mimarlık ofislerine önemli bir örnektir. Merkez ofisleri Hollanda'da (Rotterdam) olmak üzere Hong Kong, ABD, Çin Halk Cumhuriyeti, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde şubeleri bulunan OMA, kurulduğu tarihten itibaren birçok projeye imza atmıştır. 1998 yılında ise Koolhaas tarafından reklamın, medyanın ve fikirlerin hakim olduğu dünya düzenine uyum sağlayarak OMA ile paralel çalışması düşünülen AMO (Architecture Media Office) kurulmuştur. AMO, sergiler, reklam kampanyaları, yayın, tasarım danışmanlığı ya da enerji verimliliği ile ilgili çalışmalar yapmak ve mimari projeler dışında işler üretmek amacıyla kurulmuş bir beyin takımıdır. Bu kapsamda, Venedik Bienali'nde ortaya koyduğu sergiler, **(Resim 6)** *Wired* ve *Domus* dergilerinde yaptığı misafir editörlükler, Universal Stüdyoları, Harvard Üniversitesi ya da IKEA için yaptığı çeşitli çalışmalar örnek olarak verilebilir. Koolhaas, mimarlığa ve mimara ilişkin bu yeni durum hakkında "İnşa etme sınırlılığından kurtarılarak herhangi bir şey hakkında düşünme biçimi haline gelebilen mimarlık; ilişkileri, oranları, bağlantıları, etkileri temsil eden bir disiplin ve her şeyin bir diyagramı olarak var olabilir." diyerek düşüncelerini ortaya koymaktadır.[24]

Koolhaas gibi Gehry de, mobilya, heykel ve mücevher gibi mimarlık disiplini dışındaki alanlarda da faaliyet göstermektedir. Tiffany&Co markası için tasarladığı mücevherler ve satranç takımı, mimari yaklaşımının bir yansıması niteliğinde karşımıza çıkmaktadır. **(Resim 7)** Aynı zamanda otomotiv ve havacılık endüstrisinde kullanılan CATIA bilgisayar programını, tasarım ihtiyaçlarına uygun çözümler üretmek için

kullanan Gehry; bu yönde çalışmalarını devam ettirerek 2002 yılında "Gehry Teknolojileri" adı altında bu hizmeti birçok farklı firmaya vermeye başlamış ve bu alanda da önemli bir yer edinmiştir.

Farklı alanlarda faaliyet gösteren diğer bir mimari büro ise, B. van Berkel ve C. Bos tarafından 1988 yılında kurulan UNStudio'dur. Adının önünde yer alan "UN" (United Network) ifadesinin referans verdiği gibi, çeşitli ülkelerden farklı çalışma alanlarına sahip bireyleri kapsamaktadır. Van Berkel, 1990'lardan itibaren uzmanlar eşliğinde görüşmelere gelmeye başlayan müşteri profiliyle birlikte ofislerini yeniden organize ettiklerini belirtmektedir.[25] Ofisin benimsediği işbirlikçi yaklaşım, üç cilt halinde yayınladıkları *Move* kitabıyla ortaya konmuştur.[26] Kitapta yeni yüzyılda mimarın rolü ve değişimi üzerinde durulmaktadır. Mimari ofislerin organizasyonel strüktürü, bir film üretim sürecinde olduğu gibi, herhangi bir projede işbirliği için uluslararası uzman takımların sanal bir ağda bir araya gelip sonra dağılmalarından oluşan bir "ağ deneyimi" modeli ile tanımlanmakta;[27] ağ stüdyosunun müşteriler, yatırımcılar, kullanıcılar, tasarım mühendisleri, finansla ilgili kişiler, yönetim uzmanları, süreç analistleri, tasarımcılar ve stilistler gibi teknik danışmanlarla iyice büyüdüğü ifade edilmektedir.[28]

Ağ deneyimi yaklaşımıyla birlikte UNStudio, Erasmus Köprüsü (Rotterdam, 1996) **(Resim 8)** ve Piet Hein Tüneli (Amsterdam, 1996) gibi büyük projelerini işbirliği içinde gerçekleştirmiştir. Toplumların önemli yapılanmalarının ve işlevlerinin artan bir şekilde ağlarla örgütlendiği günümüzde, UNStudio örneğinde olduğu gibi mimari ofislerin de bu yapıya uygun bir biçimde kendini yenilediği; bazen bilgi paylaşımı için bazen ise farklı işlerde organizasyonel yapılanmayı oluşturmak için ağları yoğun olarak kullanmaya başladığı görülmektedir.

SON SÖZ OLARAK

Vitruvius'tan günümüze genel olarak bakıldığında, mimarın tarih boyunca birçok alanla ilgili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, endüstri devrimiyle ortaya çıkan uzmanlaşma kavramının mimarlık için de geçerli olduğu görülmektedir. Mimarın ısıtma, havalandırma, aydınlatma, sıhhi tesisat ve yapı fiziği gibi konularda genel bilgi sahibi olmasına karşın, yapıların giderek daha karmaşık hale gelmesiyle birlikte, farklı alanlardaki uzmanlarla disiplinler arası bir çalışma yürütmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Mimar, bu ilişkide merkez ve yönlendiren bir konumda olarak, büyük bir ekibin başında yer almaktadır. Enformasyon devrimiyle birlikte ise, teknolojide yaşanan gelişmeler ağ toplumunun bir bireyi olan mimarları da yakından etkilemiştir. 21. yüzyıla doğru mimarlar, ekonomiden politikaya, medya ve iletişim teknolojilerine kadar pek çok farklı alanla her zamankinden çok daha yoğun biçimde etkileşime girmeye başlamıştır.

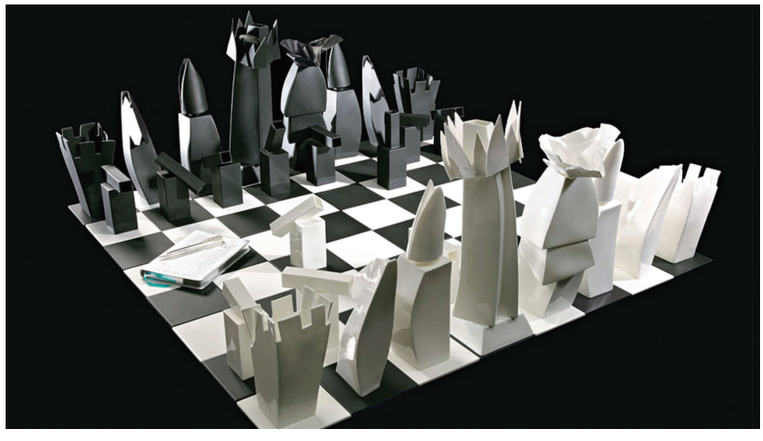
Tasarım ve üretim süreçlerinde yaşanan değişim, 21. yüzyılın başında bazı araştırmacıların geleceğe dair iddialı öngörüler yapmasına neden olmuştur. Örneğin Kwinter, yirmi yıl içerisinde belki de mimarların bile olmayabileceğini ifade ederek rollerinin inşa etmekten çok sosyal ilişkilerin düzenleyicisi olmaya



Kaynak: magaceen.com/en/arts/the-foundamentals-of-rem-koolhaas

6. Venedik Bienali'nde Koolhaas'ın küratörlüğünü yaptığı "Mimarlığın Esasları" sergisinde ana pavyonun girişinde bulunan orijinal kubbeyle birlikte ele alınan asma tavan görülüyor.

doğru evrildiği öngörüsünü yapmış ve mimarların program tasarımcıları tarafından yönlendirileceğini vurgulamıştır.[29] Bu öngörünün üzerinden yaklaşık on beş sene geçmesine rağmen mimar için belirtilen pozisyonun henüz oluşmadığı; buna karşın birçok örnekte görüldüğü gibi mimarlığın giderek bütün alanları kendine dahil etmeye başladığı ve sınırlarının bulanıklaştığı; bu bağlamda çağdaş mimarinin temelini ilişkisellik kavramının oluşturduğu söylenebilir. Günümüzde birçok alanda olduğu gibi, mimarlıkta





Kaynak: tiffany.com

7. Gehry tarafından Tiffany&Co markası için tasarlanan satranç takımı ve yüzük.



8. Erasmus Köprüsü, UNStudio, Rotterdam, 1996.

da yeni paradigmanın gereklerine bağlı olarak ortaya çıkan ilişkisellik kavramı mimari değişimin altında yatan temel faktördür. Özellikle internet gibi ağ sistemine dayalı sanal ortamın gelişimiyle birlikte yoğunlaşan ilişkisellik, bağlantı kurma anlayışı ve zamanımızın diğer dinamik süreçleri; mimarlığın doğasını, kavrayışını, biçimini, imgeselliğini, maddeselliğini ve estetiğini, aynı zamanda tasarım ve inşa / üretim biçimini, tedarik sürecini ve kullanımını etkilemektedir. Bütün bu özellikleriyle günümüz mimarlığının ağ toplumunun semptomlarını yansıttığı, ağ toplumunun organize olma ve iletişim biçimlerini kullanan mimarın rolünün de üst başlık olarak ön plana çıkan tasarım kavramı altında eriyerek genişlediği görülmektedir. ❖

NOTLAR

1. Toffler, 2008.
2. Kumar, 1999.
3. Castells, 2008.
4. Mimarın iyi bir yazı dili olması, geometri eğitimi görmesi, tarih konusunda bilgili olması, felsefeyle ilgilenmiş olması, müzikten anlaması, tıp bilimine yabancı kalmaması, hukukçuların düşüncelerini bilmesi, gökbilimin teorik bilgisine vakıf olması gerektiğini savunan Vitruvius; bu dalların her birinde uzman hale gelinemeyeceğini, ancak bu konuların hepsinde de mimarın bilgi birikiminin olması gerektiğini vurgulamıştır.
5. Roth, Rönesans'a kadar olan usta zanaatkar-mimar anlayışının Rönesans'la birlikte sanatkar-mimar anlayışına bıraktığını ifade etmektedir. (Roth, 2000)
6. Mısır'da kireç taşı tabakaları ve papirüs yapraklarına, Mezopotamya'da kil tabletlere, Roma'da duvarlara işlenmiş yapı planları günümüze ulaşmıştır. Günümüz tasarım ve yapım alanında kullanılan yöntemlere benzer mimari çalışma yöntemleri (taslaklar, plan çalışmaları, dikey izdüşümler, detaylar, perspektifler gibi) Rönesans'la birlikte geliştirilmiştir. (Roth, 2000)
7. Özer, 2004.
8. Roth, 2000.
9. Gausa; Guallart; Müller; Soriana; Porras; Morales, 2003.
10. Kolarevic, 2003.
11. Jencks, 1997.
12. Lozano-Hemmer, 1994.
13. Gausa; Guallart; Müller; Soriana; Porras; Morales, 2003.
14. Starchitect: Sıkça gündeme gelen, ünlü mimar. Günümüzde N. Foster, Z. Hadid, S. Holl, R. Koolhaas, D. Libeskind, Herzog & de Meuron gibi mimarlar "starchitect" olarak anılmaktadır. (oxforddictionaries.com)
15. *Perspecta*'nın şöhret ve mimarlıkla ilgili 37. sayısında starchitect, magazinlere konu olan, televizyon programlarında yer alan, banyo aksesuarlarından markalaşma stratejilerine kadar çeşitli alanlarda çok uluslu şirketlerle işbirliği yaparak mimarlığın ötesinde, çok daha geniş bir dünyayı etkileyen mimar olarak ifade edilmektedir. (Sykes, 2010)
16. Artun, 2012.
17. Henderson, 2001.
18. Frazer, 1995.
19. Kolarevic, 2003.
20. Oxman, 2006.
21. Kolarevic, 2003.
22. Vidler, 2002.
23. Mallgrave ve Goodman, 2011.
24. Koolhaas, 2004.
25. "Interview: Ben van Berkel", archleague.org/article/interview-ben-van-berkel/ [Erişim: 01.02.2019]
26. Van Berkel ve Bos, 1999.
27. Mallgrave ve Goodman, 2011.
28. Van Berkel, 1999.
29. Kwinter, 2003.

KAYNAKLAR

• Artun, Ali, 2012, "Mimarın Şöhret Düşkünlüğü - Emre Arolat ve Guy Debord", e-Skop Sanat Tarihi Eleştiri, e-skop.com/skopbulten/mimarin-sohret-duskunlugu-emre-arolat-ve-guy-debord/611 [Erişim: 01.02.2019]
• Castells, Manuel, 2008, **Binyılın Sonu, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
• Frazer, John, 1995, **An Evolutionary Architecture**, Architectural Association Publications, Londra.
• Gausa, Manuel; Guallart, Vincente; Müller, Willy; Soriana, Federico; Porras, Fernando; Morales, Jose, 2003, **The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture: City, Technology and Society in the Information Age**, (ed.) Susanna Cros, Actar, Barcelona.
• Henderson, Justin, 2001, **Museum Architecture**, Rockport Publishers, Kaliforniya.
• Jencks, Charles, 1997, **The Architecture of the Jumping Universe**, Academy Press, Londra & NY.
• Kolarevic, Branko (ed.), 2003, **Architecture in the Digital Age: Design and Manufacturing**, Taylor&Francis, Abingdon.
• Koolhaas, Rem, 2004, **Content**, Taschen, Köln.
• Kumar, Krishan, 1999, **Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları: Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
• Kwinter, Sanford, 2003, Four Arguments for the Elimination of Architecture (Long Live Architecture): **The State of Architecture at the Beginning of the 21st Century**, (ed.) Bernard Tschumi, Irene Cheng, The Monacelli Press, New York, ss.94-96.
• Lozano Hemmer, Rafael, 2006, "Relational Architecture: Interview with Rafael Lozano-Hemmer", unpacked.wordpress.com/2006/11/30/relational-architecture-interview-with-rafael-lozano-hemmer/ [Erişim: 04.02.2019]
• Mallgrave, Harry Francis; Goodman, David, 2011, **An Introduction to Architectural Theory: 1968 to the Present**, Wiley-Blackwell Press.
• Oxman, Rivka, 2006, "Theory and Design in the First Digital Age", **Design Studies**, cilt:27, sayı:3, ss.229-265.
• Özer, Bülent, 2004, **Kültür Sanat Mimarlık**, Yapı Yayın, İstanbul.
• Roth, Leland, 1999, **Mimarlığın Öyküsü**, (çev) Ergün Akça, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, ss.155-174.
• Sykes, Krista, 2010, **Constructing a New Agenda: Architectural Theory 1993-2009**, Princeton Architectural Press, ss.14-30.
• Toffler, Alvin, 2008, **Üçüncü Dalga**, (çev.) Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul.
• Van Berkel, Ben; Bos, Caroline, 1999, **Move (Imagination, Techniques, Effects)**, Goose Press, Hollanda.
• Vidler, Anthony, 2002, **Warped Space: Art, Architecture, and Anxiety in Modern Culture**, The MIT Press, Cambridge.
• Vitruvius, Marcus, 1993, **Mimarlık Üzerine On Kitap**, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.